

Leena Helle, Mats Hilden, Tarja Eilu & Matti Särkelä

Prosessikeskeinen työote oppisopimuskoulutuksessa

Espoon terveydenhuolto- ja sosiaalialan oppilaitos järjesti vuoden mittaisen oppisopimuskoulutuksen Espoon päihdehuollon ja lastensuojelun sekä kotihoidon henkilöstölle. Koulutus painottui prosessityöskentelyyn ja kokemukset olivat pääosaltaan innostavia. Opiskelijat kirjasivat plussapuolelle monenlaiset elämäntaidot ja opettajat kehuivat tiimityöskentelyään antoisaksi.

Nyt kuvattavan oppisopimuskoulutuksen mahdollisti muutos oppisopimuskoulutuksesta annettuun lakiin ja asetukseen joulukuussa 1992 (laki 1606/92 ja asetus 1606/92).

Espoon kaupungin terveyden- ja sosiaalihuollon koulutus- ja kehittämissyksiköstä otettiin yhteyttä oppilaitokseen syksyllä 1993 ja kerrottiin henkilökunnan koulutustarpeista. Yhdessä kaupungin ja oppilaitoksen edustajien kanssa tarkennettiin tarpeita ja tavoitteita ja laadittiin yhteinen suunnitelma, jonka perusteella oppisopimuskoulutuksen opetussuunnitelmat muotoiltiin kummallekin henkilöstöryhmälle erikseen. Koulutuksen suunnitteluun osallistui Espoon kaupungin sosiaali- ja terveydenhuollon johtoa sekä kotihoidon koordinaattoreita, päihdehuollon ja lastensuojelulaitosten johtajia ja työntekijöiden edustajia.

Työnantaja valitsi opiskelijat siten, että kotihoidon ryhmään tuli 25 opiskelijaa ja heistä muodostettiin käytännön työjärjestelyiden sujumisen mahdollistamiseksi kaksi ryhmää.

Opiskelijat ovat koulutustaustaltaan hyvin erilaisia. Kotihoidon opiskelijoista suurimman ryhmän muodostavat sairaanhoitajat ja kodinhoitajat; lisäksi ryhmiin kuuluu kotiavustajia, perushoitajia, terveydenhoitajia ja sosiaaliohjaajia. Osalla kodinhoitajista on kotipalveluohjaajan lisäkoulutus.

Päihdehuollon ja lastensuojelun puolelta valittiin 28 opiskelijaa kaupungin eri yksiköistä ja heistä muodostettiin yksi ryhmä työelämästä nousevan yhteistyön tarpeen toteutumiseksi. 12 opiskelijalla ei ollut varsinaista sosiaali- tai terveydenhuoltoalan tutkintoa, vaan pitkä käytännön kokemus omalta alaltaan sekä erilaista kurssimuotoista koulutusta. Muilla ryhmän opiskelijoilla on diakonin, lähikasvattajan, laitosohjaajan, nuoriso-ohjaajan, kodinhoitajan, mielisairaanhoitajan, vajaamielishoitajan, sairaankuljettajan, sosiaalikasvattajan, sosiaaliohjaajan tai sosiaalityöntekijän koulutus.

Koulutuksen tavoitteet

Yhteistyössä työnantajan ja koulun edustajien kanssa laadittujen tavoitteiden pohjalta tehtiin kummallekin ryhmälle oma oppisopimuskoulutuksen opetussuunnitelma, jossa määriteltiin suuntaa-antavat pää- ja osatavoitteet sekä sisällöt, työskentelytavat ja arviointimenettely. Samalla sovittiin, että koulutuksesta voidaan hyväksyä 19 opintoviikkoa osaksi sosiaaliohjaajan tutkintoa.

Päihdehuollon ja lastensuojelun yksiköiden koulutuksen päätavoitteeksi kirjattiin perhekeskeisen ajattelun ammatillinen hallinta ja ekspansiivinen työote sekä osatavoitteiksi työn muuttumisen hallinta, työstressin hallinta, oman persoonan käyttö työvälineenä ja oman työn sekä itsensä jatkuva kehittäminen.

Kotihoidon henkilöstön koulutuksen päätavoitteeksi kirjattiin työorientaation muutoksen hallinta, yhteistyöverkoston kehittäminen ja ekspansiivinen työote sekä osatavoitteiksi oman työn tietoinen

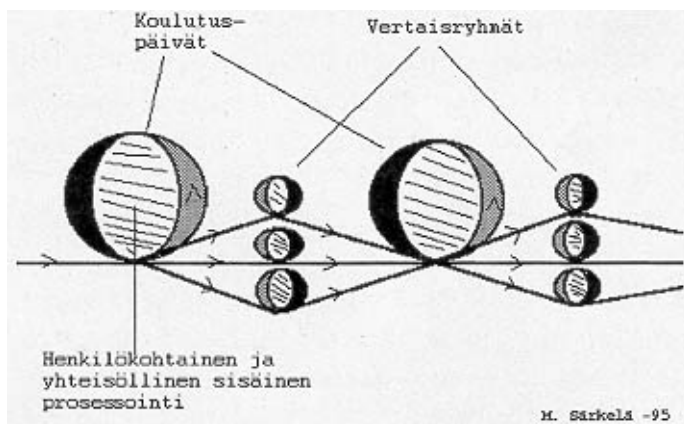
muuttaminen, kehitysnäkymien tiedostaminen, avainhenkilöksi kouluttautuminen, työstressin hallinta sekä oman persoonan käyttö työvälineenä.

Koulutuksen rakenne

Kunkin opiskelijan kohdalta koulutus on edellyttänyt 30 työtuntia viikossa. Pääosin nämä tunnit ovat olleet oman työn tekemistä omassa työyksikössä ja teorian sekä tehtävien kytkemistä siihen. Teoriaopetusta on ollut keskimäärin 3-4 päivää kuukaudessa ja tämän lisäksi huomattava määrä ns. vertaisryhmätyöskentelyä ja yksilöllistä opiskelua ohjauksen tuella.

Koulutus aloitettiin henkilökohtaisella haastattelulla, jossa selvitettiin opiskelijoiden toiveita ja tavoitteita tulevan koulutuksen suhteen. Toiveet olivat hyvinkin erilaisia johtuen mm. siitä, että osa opiskelijoista koki, että heidät oli määrätty koulutukseen, osan hakeutuessa itse. Toiveiden pohjalta suunniteltiin tarkemmat koulutuksen tavoitteet ja sisällöt.

Oppimistapahtuma on nähty prosessipainotteisena, jolloin hyödynnetään jatkuvasti rinnakkaisprosesseja. Pää tavoitteet kulkevat mukana kaiken aikaa ja lähijaksojen sisältö muokkautuu ryhmän sen hetkisistä tarpeista, tavoitteista ja rinnakkaisprosesseista.

Kuvio 1: Oppimisprosessin kulku

Lähiopetus on koostunut mm. erityisasiantuntijoiden pitämästä suurryhmäopetuksesta, johon on osittain osallistunut opiskelijoiden työyksiköiden koko henkilökunta, pienryhmäopetuksesta ja erilaisista ryhmätyöskentelyistä sekä harjoituksista, joissa keskeistä on ollut pyrkimys tietoiseen reflektioon. Tärkeänä on pidetty materiaalia, jota opiskelijat voivat soveltaa suoraan työssään lähiopetuksen välisinä aikoina.

Vertaisryhmätyöskentelyllä on ollut tarkoitus toteuttaa moniammatillista yhteistyötä sekä mahdollistaa opiskellun materiaalin syventäminen erilaisten teemojen ja prosessi-tehtävien avulla. Samalla opiskelijat ovat saaneet mahdollisuuden kehittää vuorovaikutus- ja ryhmätyö- sekä ongelmanratkaisutaitojaan, soviittaa yhteen erilaisia oppimistyyylejä ja oppia toisten kokemuksista ja näkemyksistä. Taustalla on ollut sekä kokonaisvaltaisen että yhteistoiminnallisen oppimisen idea, joiden avulla on pyritty sekä persoonallisen että ammatillisen kasvun mahdollistamiseen.

Vertaisryhmät muodostettiin mahdollisimman heterogeenisiksi ja ne ovat kokoontuneet vähintään kerran lähiopetusjaksojen välillä. Tarvittaessa joku opettajatiimin jäsenistä on osallistunut ryhmien kokoontumisiin.

Keskeinen osa oppimisprosessia on ollut projektityön toteuttaminen. Opiskelija on voinut toteuttaa sen yksin, parina tai ryhmässä ja tarkoituksena on ollut tutkia tai kehittää jotain omaan työhön keskeisesti liittyvää asiaa tai aihetta. Monet projektityöt ovat sellaisia, joissa projektin työstäminen jatkuu työyksikössä koulutuksen jälkeen. Projektitöiden aiheita ovat olleet mm. taito tehdä yhdessä työtä, pienryhmätoiminnan kehittäminen kotihoidossa, kuvallisen työskentelyn ryhmän toiminta, muutos ja yhteistyö, sosiaaliset ja viranomaisverkostot kotihoidossa, perhetyön kehittäminen lastensuojelulaitoksessa, tavoitteelliselle sekä mielekkäydelle perustuva itseohjautuvuus vastaanottokodissa, validaatiomenetelmä hoitotyön perustaksi

dementoituneille päivätoiminnan asiakkaille, johtajuus ja sen kehittäminen, työstä nuoreksi naiseksi kasvaminen laitosmaailmassa, vastaanottokodin naisasiakkaiden tukeminen jne. Projektitöiden menetelminä oli käytetty haastatteluita, kyselyitä, oppimis- ja prosessipäiväkirjaa tai työyhteisön sisäistä pohdintaa ja koulutuspäiviä. Moni oli kokeillut itsenäisesti tai yhdessä työyhteisön kanssa uusia työtapoja ja raportoi kokemuksensa projektityössään. Osa prosessoii omaa ammatillista kasvua koulutuksen aikana.

Koulutuksen aikana on pidetty opiskelijoiden työyksiköissä yhteistyöneuvotteluita, joissa on käsitelty opiskelun sisältöön ja ohjaukseen sekä arviointiin liittyviä asioita. Myös projektitöistä on keskusteltu. Neuvotteluissa on ollut mukana yksikön esimies tai koordinaattori ja opiskelijat tai heidän edustajansa ovat tuoneet omat näkemyksensä oppimisprosessistaan yhteiseen tarkasteluun, jonka pohjalta toimintaa on suunniteltu eteen päin.

Hallinnolliset edellytykset

Koulutuksen rakenteista ja oppimisprosessin suuntaamisesta on vastannut neljän opettajan tiimi, joka on toiminut tiiviisti yhteistyössä ilman tarkkaa oppikurssiperusteista työnjakoa. Tiimin jäsenillä on monipuolista kokemusta terveyden- ja sosiaalihuollon eri osa-alueilta sekä vankka kokemus yksilön kehityksestä sekä ryhmistä ja niiden prosesseista. Koulutuksen prosessipainotteisuus on edellyttänyt tiimiopetusta, jolloin esimerkiksi lähiopetusjaksoilla on läsnä useampi tiimin jäsen, vaikka senhetkinen päävastuu ryhmän toiminnan ohjaamisesta on yhdellä opettajalla.

Tällainen prosessimuotoinen koulutus on ollut mahdollista siten, että työryhmällä on ollut johdon tuki ja että se on saanut käyttää olemassa olevat resurssit oman harkintansa mukaan koulutuksen kannalta mielekkäästi ilman tarkkoja aine- tai opettajakohtaisia tuntimäärien erittelyä. Resursseja on käytetty joustavasti suunnitteluun, opetukseen ja yhteistyöhön opiskelijoiden työnantajien eli Espoon kaupungin sosiaali- ja terveydenhuollon eri edustajien kanssa. Oleellista on myös ollut tiimin jäsenten sitoutuminen oppimisprosessiin ja vastuun ottaminen omalta osaltaan sen etenemisestä.

Opiskelijoiden antamaa arviota

Kevätlukukauden päättyessä opiskelijat antoivat väliarviointia kokemuksistaan vastaamalla kysymykseen "Mikä on muuttunut tämän puolen vuoden aikana?" Loppuarvioinnissa kysyttiin muutoksikysymyksen lisäksi mielipiteitä siitä, mikä on ollut tärkeintä koulutuksessa; mitä olisi toivottu lisää sekä mihin on petytty?

Vastauksissa painottui henkilökohtaisella tasolla seuraavat asiat: koulutuksen aikana on tullut paljon uusia näkökulmia, oma persoona ja itsetunto ovat vahvistuneet, suvaitsevaisuus on lisääntynyt. Motivaatio ja positiivinen asenne työhön on kasvanut, ongelmien ratkaisukyky parantunut, vastuuntunto lisääntynyt ja intuitiivisen herkkyyden arvostus ja käyttö kehittynyt. Koulutus on myös vaikuttanut positiivisesti yksityiselämään, lähinnä muuttuneiden asenteiden ja suhtautumistapojen kautta.

Hoitosuhdetasolla opiskelijat kokivat, että asiakaskeskeisyys on parantunut ja kuuntelukyky lisääntynyt. Kokonaisvaltainen ote asiakkaan ongelmiin on kehittymässä, asiakas on enemmän mukana työskentelyssä. Rohkeus ottaa erilaisia asioita esille hoitosuhteessa on kasvanut sekä omien ja asiakkaan tarpeitten erottaminen toisistaan korostunut.

Yhteisötasolla opiskelijat näkivät, että heidän ryhmätyöaitonsa ovat kehittyneet, kiinnostus työn kehittämiseen ja yhteistyöhön kasvanut, työkuultuuri muuttunut ja oma osuus työyhteisön ilmapiiriin selkiytynyt. Kriittisyys omaa ja toisten työtapaa kohtaan on lisääntynyt samalla kun kiinnostus toisten työtapoja kohtaan on kasvanut. Suunnittelu osana työtä on kirkastunut. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhden-tytimisen positiiviset vaikutukset ovat alkaneet hahmottua ja yhteistyö eri ammatillisten ryhmien kanssa on selkeytynyt.

Opiskelijat totesivat myös, ettei koulutuksen antia osaa vielä viedä kentälle niin kuin haluaisi; uuden tiedon sulattelu ja sovittaminen vanhaan vie aikaa ja voimia. Kriittisyys omiin asenteisiin on kasvanut ja on oppinut tietämään paremmin, mitä haluaa. Myös muunlainen opiskelu on alkanut kiinnostaa.

Lisää opiskelijat olisivat kaivanneet case-demonstraatioita, oman persoonan pohtimista, mahdollisuutta kuulla toisten pien- ja vertaisryhmien työskentelystä tarkemmin. Myös teoriapäiviä kaivattiin lisää sekä johdon ja muiden yhteistyökumppaneiden mukanaoloa. Toivottiin, että koulutusta voisi vielä jatkaa ja syventää saatuja valmiuksia.

Pettymystä olivat aiheuttaneet jotkin luennoitsijavaihdokset ja joidenkin teemojen jääminen kesken. Osa oli kokenut suunnitelmien muuttamisen lähijaksojen aikana epäjohdonmukaisena. Arviointia olisi kaivattu enemmän. Myös työpaikan ja koulun välinen tiedonkulku ja yhteydenpito oli koettu liian vähäiseksi. Koulun tilat koettiin välillä pienryhmätoimintaan huonosti soveltuviksi ja tilojen jatkuva vaihtuminen aiheutti myös tyytymättömyyttä.

Opettajatiimin kokemuksia

Pohtiessamme, miksi itse kukin on lähtenyt mukaan prosessiopetukseen totesimme, että ns. perinteinen opetus ei mielestämme mahdollista kaikkien työelämässä olevien jatkokoulutustarpeiden toteuttamista. Myös halu tehdä yhteistyötä ja yhdistää jokaisen erityisosaaminen osaksi prosessia tuntui haastavalta. Olemme nähneet keskeiseksi muuttaa opettajan roolia muutosprosessin käynnistäjäksi ja ohjaajaksi, jolloin opiskelijat määräävät tavoitteet ja tahdin ja menetelmät ovat opiskelijakeskeisiä. Tärkeää on luottaa opiskelijaan ja hänen kykyynsä oppia. Kyseessä on kahden asiantuntijan, opiskelijan ja opettajan välinen yhteistyösuhde.

Koska ryhmäprosessien hallinta on ollut niin keskeistä, on työskentelyn kannalta ollut oleellista se, että jokainen opettajatiimin jäsen on perehtynyt sosiaali- ja mielenterveystyön työtapoihin, työnohjaukseen sekä prosessikonsultaatioon.

Koulutuksen läpivieminen on vaatinut erittäin tiivistä yhteistyötä tiimin jäsenten kesken, nopeaa reagointia opetustilanteissa ja suunnitellun ohjelman ja oppisisällön muuttamista ryhmän tarpeiden mukaan päivittäin ja jopa opetustilanteiden aikana. Tällaisessa yhteistyössä on voitava luottaa sekä koko tiimiin että sen yksittäisen jäsenen toimintaan ja kunnioitettava toisen ammattitaitoa.

Opetussisältöjen suunnittelu teemoittain siten, että yhdellä opettajalla on ollut päävastuu kustakin teemasta ja mukana olevat tiimin jäsenet ovat tuoneet teemoihin omat näkemyksensä ja kokemuksensa, on vaatinut tiimin jäseniltä välillä tiivistäkin reflektiivistä keskustelua opetustilanteiden aikana, opiskelijoitten seuratesa sivusta tai osallistuessa keskusteluun.

Koulutuksen alussa opettajatiimin rooli oli rakenteiden ylläpitämisessä ja työskentelyn mahdollistamisessa. Vähitellen ryhmät alkoivat itse pitää huolta oppimisprosessin etenemisestä ja tehokkaan työskentelyilmapiirin luomisesta. Vertaisryhmätyöskentelyssä opettajien työote on muuttunut prosessin aikana yhä enemmän työnohjaukselliseen suuntaan.

Prosessin läpivieminen on ollut mielenkiintoista ja antoisaa. Se on vaatinut opettajatiimiltä avoimuutta ja rehellisyyttä, kykyä sietää epävarmuutta ja ristiriitaisia tilanteita, riskinottoa ja luottamusta opiskelijoiden kykyyn ohjata omaa oppimisprosessiaan. Tiimityö on mahdollistanut kokemusten jakamisen. Olemme oppineet paljon sekä opiskelijoilta että toisiltamme. Prosessityöskentely on ollut todella erilaista verrattuna perinteiseen opettamiseen. Työskentelystä on muodostunut yhteinen todellisuutta tutkiva projekti opiskelijoiden ja opettajien kesken.